

SANKT NICOLAI KYRKA

Sturestaden 3:5, Arboga landsförsamling, Arboga kommun, Västmanlands län

BESKRIVNING

Kyrkomiljön

Arboga uppkom sannolikt tack vare läget - den plats där Arbogaån som längst var farbar med segelfartyg från Mälaren. Här omlastades malm från Nora och Lindesbergs bergslager, för att skeppas vidare till Stockholm för export. Redan på 1100-talet torde orten ha varit betydande, eftersom en så stor kyrka som Nicolai då uppfördes. Stadsrättigheter utfärdades på 1200-talet.

Under 1400-talet var staden en av landets viktigaste med plats för många kyrkliga och politiska avgöranden, bland annat riksmötet 1435, Sveriges först hållna riksdag. Senare minskade handelns och järnhanterings roll så att staden under 1600-talet stagnerade. Vid 1800-talets mitt möjliggjorde järnvägens tillkomst viktiga industrietableringar, men de förlades helt utanför den gamla stadskärnan. Därför har stora delar av den medeltida stadsplanen bevarats till våra dagar. Även bebyggelse från denna tid finns kvar, samt många trähus från 1700- och 1800-talen. Arboga innerstad har mot den bakgrunden förklarats som riksintresse för kulturmiljövården.

Nicolai kyrka ligger i stadskärnans norra utkant. Gränsande på kyrktomtens södra sida ligger den före detta prostgården - idag församlingens kontor - med timrad, reveterad huvudbyggnad från 1885 i nyklassicistisk stil. På tomten finns också två enklare faluröda uthus, en långa bodar och källare bevarade.

Kyrkoanläggningen

Kyrkogården är anlagd på en höjd, omgärdad av en bogårdsmur av tuktad sten i bruk. De äldsta delarna kan vara medeltida, men stor omläggning gjordes 1797. Huvudingången i väster är en stiglucka, tegelmurad och med gult avfärgad slätputs. I stigluckans valv sitter en dubbelgrind av svartmålat järn. Södra sidans muröppning har en dubbelgrind mellan tegelstolpar, slätputsade och avfärgade i gult. De har pyramidformiga krön.

Tomten, till stor del gräsbevuxen, sluttar åt alla håll. Från stigluckan i väster leder en bred, grusad huvudgång kantad av kastanjer. Totalt växer ett 50-tal träd på området (björk, lönn, rönn, alm, lind, ek, ask och gran). Dessutom finns en mängd små och stora prydnadsbuskar, däribland syrener och berberis.

Samtliga gravar omges av mönsterkrattade ytor. Generellt sett står vårdarna glest och uppvisar stor variation i storlek och utformning – högresta obelisker, pelare och kors, liggande i form av pulpeter eller en uppslagen bok. Materialen är kalksten, marmor, granit och järn. Många gravplatser omges av stenram, i några fall rikt ornerade järnstaket eller ornerade järnkedjor på sten- eller järnstolpar. I kyrkogårdens sydöstra hörn finns en tidigare likbod från 1763, murad av gråsten med gavelröste av slät, stående panel.

Den i huvudsak medeltida *kyrkobyggnaden* omfattar ett treskeppigt långhus under koppartäckt sadeltak, i öster ett tresidigt, polygonformigt kor, samt västtorn med pyramidformig huv. Fasadmurarna och utstickande strävpelare består mest av gråsten, med brett utstrukna fogar strukna med en kalkfärg som skiftar i grågult/vitt. Några större sammanhängande putspartier förekommer. På norra långsidan finns åtta gravhällar av kalksten infästa. I kontrast till övriga fasaden står tornets övre del, av tegel med dekorativa blinderingar.

Koret -
Digitalfoto Rolf
Hammariskiöld

Västra gaveln
och norra
långsidan
Digitalfotografier
Sven-Erik
Nylander

Yttertaket täcktes med koppar vid omläggning 1978. Vid senaste fasadrenoveringen 1994-95 borttogs all cement, lagningar gjordes med rent kalkbruk och kalkavfärgning i vitockra nyans.

I kyrkans breda, rundbågiga fönsteröppningar sitter fönster av smidesjärn med blyinfattade rutor, insatta 1817. Västportalen har en rundbågig, vitrappad omfattning i flera språng, vilken inramar en panelklädd pardörr (1649-50) målad med engelskröd linoljefärg. Ytterligare en ingång finns på södra långsidan, nära koret.

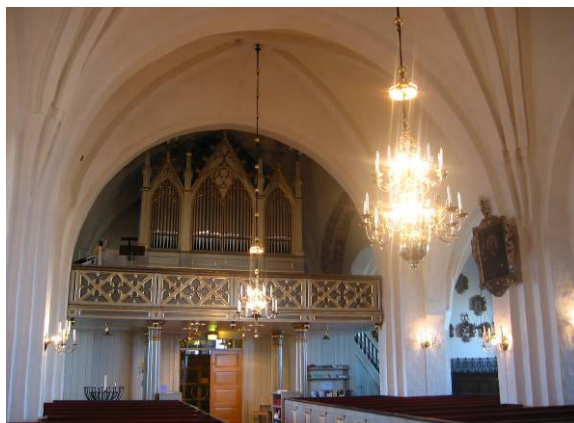
Vapenhuset täcks av ett plant trätak av handhyvlade bräder, målade med oljefärg. Gravhällar upptar norra och södra väggarna. Ett glasat dörrparti från 1994-95 leder vidare inåt.

Kyrkorummets är indelat i mitt- och sidoskepp, avdelade med sex fristående pelare. Över mittskeppet har tre stjärnvalv slagits med grovt murade ribbor, mer avancerade former i de två främre. Sidoskeppens valv är något lägre. Koret täcks av ett så kallat klostervalv. Fragment av medeltida muralmålningar, i ljust gröna och mörkröda nyanser, har restaurerats i södra sidoskeppets främsta travé och i det västligaste valvet. Fönstrens inre bågar tillverkades 1951 av stål och valsat glas. Golvet utseende varierar: De kvadratiska gråbruna kalkstensplattorna söder om högkoret är från 1800-talet. I mittgång och sidogångar ligger polerade kalkstensplattor av klinkerstorlek – lagda 1904-05 – i bänkkvarteren och i norra sidoskeppet ligger oljade brädgolv. Tre gravhällar ligger kvar i koret.

Predikstolen närmast till vänster i bild beställde församlingen 1785 av den produktive "stiftsbildhuggaren" Jonas Holmin och invigde 1788. På pelaren till höger sitter kyrkans största epitafium, uppsatt 1689 över Wilhelm Schæy, faktor på Jäders bruk. Bänkarna färdigställdes 1951, med förlaga i 1600- och 1700-talets bänkkvarter. Färgsättningen från 1994-95 skedde enligt arkitekt Jerk Altons princip "*ju närmare människorna föremål och ytor befinner sig, desto varmare och djupare färgtoner*". Digitalfoto Rolf Hammarskiöld

Bänkinredningen är sluten, med fasader av grått laserade ramstycken, fyllningar marmorerade i ljust ockragul och rödockra nyans, samt förgyllda ramlister. Bänkarna innanför är målade i en kraftig, röd nyans. En predikstol från 1788 sitter infäst på norra långväggen, med murad uppgång från sakristian. Korgen är fyrsidig, målad i en grågrön nyans, "pärlfärg", smyckad med rikt förgyllda bildhuggeriarbeten.

Läktaren i väster ligger helt inom kyrkorummet, med uppgång från sidan. Läktarpelare, barriär och orgelfasad från 1862 går i nygotik, målad i grågrön nyans med förgyllda faser. Bakom läktaren är en spetsbågig valvöppning mot det tunnvalvda tornrummet ovanför vapenhuset.

Läktarorgeln tillverkades 1862 av E A Setterquist, ombyggdes 1935 av Åkerman & Lund, restaurerades 2005 av Monica och Tomas Svenske. Digitalfoto Sven-Erik Nylander

Norra sideskeppets bakre del avskärmas av ett rikt dekorerat skrank från 1628, ursprungligen ett korskrank. Framför iordningställdes 1994-95 ett sidokapell med lösa stolar och ett litet altarbord i trä. I södra sideskeppet är en kororgel, invigd 1970, med lackat orgelskåp.

Koret i öster och Posses gravkor i sydost ligger tre steg ovanför övriga kyrkorummet. En spegelindelat och grönmarmorerad altarring av trä har byggts runt ett murat altare som är podium för ett stort, medeltida altarskåp. Gravkoret inramas av ett högt, svartmålat järnräcke. Utrymmet används sedan 1995 som utställningslokal.

På korets norra sida leder en spetsbågig muröppning mot *sakristian*. Dörren dit är av trä, indelad med åtta fyllningar, målad i ockragul nyans. Sakristian täcks av ett flackt kryssvalv med svagt avtecknade ribbor. Golvet består av oljade bräder och i östra väggen sitter ett gallerförsatt fönster. En trappa av stål leder ner till en tunnvalvd källare, byggd som panncentral 1904-05, numera personalrum.

Altarskåpet tillverkades troligen i Lübeck 1510-20. Altarringen kom på plats 1751, sedan korskranket avlägsnats (finns nu i norra sideskeppet) och korets golv höjts. Digitalfoto Sven-Erik Nylander

Byggnadshistorik

Kyrkan uppfördes förmodligen en kort tid före stadens grundande. Sedan stadsrättigheter utfärdats på 1200-talet blev kyrkan församlingskyrka både för stad och omgivande landsbygd. Från början bestod den av ett enskeppigt långhus med vapenhus i söder. Strax efter att långhuset stod färdigt tillbyggdes västtornet, ursprungligen krönt med huv och smal spets. I mitten av 1300-talet utbyggdes koret och norra sidoskeppet, vilka stod färdiga 1358. Grundläggningen på en bergnära tomt har borgat för stabilare murverk än de i stadens nedre kyrka, Heliga Trefaldighet nära Arbogaån.

Kyrkans äldsta dopfunt är en så kallad nodfunt, daterad till perioden 1415-1425.
Digitalfoto Sven-Erik Nylander

Under 1400-talets senare hälft utvidgades kyrkan med ett sidoskepp i söder och sakristia i norr. Södra utbyggnaden medförde att vapenhuset till det yttre förenades med sidoskeppet (fast till det inre var vapenhuset av murar åtskilt från kyrkorummet fram till 1600-talet). Valv på murade pelare slogs över mittskeppet, medan södra sidoskeppets valv förankrades i de samtidigt tillkomna väggarna. Troligen dekorerades kyrkorummets valv och väggar med muralmålningar, varav fragment återstår. Tornet förhöjdes med tegelmurar, prydda med blindingar.

Någon gång under 1500-talets första decennier anskaffades det storslagna, ännu använda altarskåpet, troligen tillverkat i Lübeck. När Arboga stads- och landsförsamlingar skildes åt 1527 överlät Gustav Vasa den tidigare klosterkyrkan Heliga Trefaldighet åt staden och Nicolai tillföll landsförsamlingen. Reformationen som genomfördes vid samma tid innebar att kyrkorummet utrustades med bänkinredning och predikstol. Vid en biskopsvisitation 1625 redovisades bänkinredningen som ny. Ett korskrank med avancerade snickerier uppsattes 1628 och en predikstol i samma stil tillverkades 1631 av den kände Johan Matzon.

På 1640-talet förlängdes södra sidoskeppet österut, för att rymma ett gravkor åt riksrådet Posse. Valv och väggar vitlimmades 1646 och därmed doldes förmodligen de medeltida målningarna. Istället täcktes väggarna i allt större utsträckning av begravningsvapen och alltfler gravhällar försänktes i golven. 1649-50 förenades vapenhuset med resten av kyrkorummet sedan inre murar rivits. Västra gavelns två portaler ersattes med en enda, större portal med fönster ovanför. Koret förstörades än en gång och fick då sin polygonform. En högre, spetsig tornspira restes åren 1650-52 av den kände Anders Tornresare från Jäders bruk. Tornets inre trappuppgång murades 1682.

Den 26/2 1750 svepte en västlig storm över staden och bröt kyrkans tornspira. Byggmästare Johan Höllén tillkallades och gick mitt under stormen upp i tornet och fäste spiran provisoriskt vid murkrönet. Efteråt genomfördes en större reparation, men stormskadorna hade försvagat hela konstruktionen för gott.

Vid samma tid höggs kyrkans fönsteröppningar upp till dagens form och storlek. Den förut fönsterlösa sakristian fick också fönster. I kyrkorummet borttogs korskranket, för att återanvändas runt en dopplats. Korets golv höjdes och en spegelindlad altarring kom på plats. 1781 års inventariebeskrivning redovisade att såväl altarring som bänkinredning marmoreras i blå nyanser. En ny predikstol beställdes 1785 av bildhuggare Jonas Holmin och invigdes 1788.

Fotografiet till vänster togs 1876, då Nicolai kyrka ännu hade spåntäckt tak och en hög, smäcker tornspets, uppförd på 1650-talet av den kände Anders Tornresare från Jäders bruk. Spiran skadades vid en storm 1750 och nedstörtade vid storm 1889. Istället kröntes tornet med en lägre, pyramidformig huv. I bildens förgrund ses den dåvarande landsvägen, inhägnad med staket. Idag passerar järnvägen över samma område.
Digital kopia av foto från 1876 i Västmanlands läns museums arkiv

Fönstrens blyinfattade rutor insattes 1817 i befintliga ramar av smidesjärn, sannolikt från 1746-51 då fönsteröppningarna högs upp till dagens form och storlek.
Digitalfoto Rolf Hammarskiöld

Fönstren fick 1817 sina nuvarande blyinfattade rutor, fast ramarna av smidesjärn från Jäders bruk tycks ha behållits. Kyrkorummets nuvarande läktarorgel, av E A Setterquist, installerades 1862 på en för ändamålet nybyggd läktare. Vid omläggning 1887-88 byttes yttertakets spån mot falsad järnplåt.

Den 25/1 1889 drabbades kyrkan åter av en förödande storm. Denna gång nedstörtade tornets spetsiga spira helt och en stor del av långhusets nylagda plåttak skadades. Istället för spiran uppfördes den pyramidformiga huv, som utseendemässigt antas ligga närmare den som fanns på medeltiden.

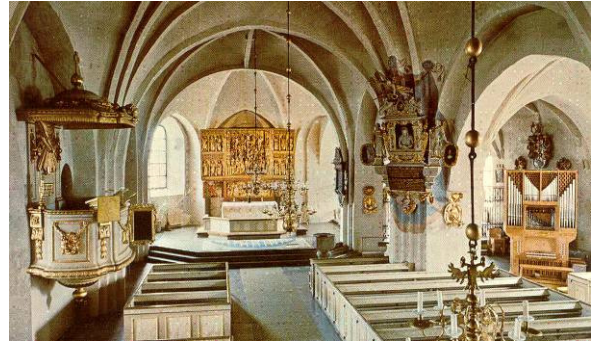
Både vid 1886 och 1899 års visitationer påtalades att interiören var svårt eftersatt. Finansiella medel saknades länge, men 1904-05 blev en upprustning äntligen av. Handlingarna hade upprättats av Lektor Källström från Örebro och arkitekt Fredrik Falkenberg. Det gamla ojämna golvet av tegel och gravhällar borttogs. Ett kalkstengolv lades in på cementunderlag. Gravhällarna uppsattes istället på kyrkans väggar. 1600- och 1700-talens slutna bänkkvarter ersattes med en öppen bänkinredning. Inre dörrsnickerier nytillverkades och centralvärme infördes.

Vid arkitekt Ove Leijonhufvuds omgestaltning 1949-51 spårades vad som fanns kvar av medeltida målningar under lagren av vit kalkfärg. De fåtaliga fragmenten i norra och södra sidoskeppen restaurerades, jämte återfunna konsekrationsskors i koret. Sluten bänkinredning byggdes med spegelindelade, marmorerade fasader för att efterlikna den som funnits före 1904-05. Altare och predikstol marmorerades i grågrön nyans.

Södra sidoskeppets kororgel installerades 1969-70. Vid omläggning av yttertaket 1978 ersattes de då 90-åriga järnplåtarna med koppar.

Kyrkorummet hade under 1900-talets första hälft öppna bänkrader, insatta vid 1904-05 års förnyelse. Valv och väggar saknade dekormålningar. Digital kopia av vykort från omkring 1900

Kyrkan återfick sluten bänkinredning 1949-51. Medeltida kalkmålningar restaurerades, liksom draperimålningen bakom Wihelm Schæys epitafium. Digital kopia av vykort från 1970

Den senaste stora upprustningen skedde 1994-95 efter arkitekt Jerk Altons program. Då lagades fasadernas breda fogar med rent kalkbruk och avfärgades i vitockra nyans. Järnfönstren målades med svart linoljefärg och kyrkportarna engelskröda. I kyrkorummet ommålades bänkinredningen med tempera i avsevärt varmare toner än förut. Under orgelläktaren borttogs bänkar för att få ett öppet ”kyrktorg”. Norra sidoskeppet nyinreddes till sidokapell med lösa stolar och ett flyttbart bordsaltare. Bakom kapellet placerades det före detta korskranket från 1628, som avskärmning runt ett litet väntrum. Ny belysning med mässingsskärmar sattes upp under orgelläktaren.

Kulturhistorisk karakteristik och bedömning

Sankt Nicolai kyrka räknar sitt ursprung till 1100-talet, men domineras av utbyggnader gjorda i mitten av 1300-talet och under 1400-talets senare hälft. Särskilt tidstypiska är tornets tegelblinderingar och långhusets strävpelare. De oputsade gråstensmurarna med sina ojämna skift skänker ett rustikt yttre, liksom fönstren av smidesjärn, tillverkade 1746-51 på Jäders bruk. Sedan den flerspråkiga västportalen togs upp i mitten av 1600-talet har fasaderna undgått dekorationer eller omgestaltningar enligt senare stilideal. Däremot miste yttertaket sin spåntäckning på 1880-talet för att istället täckas av järnplåt, i sin tur ersatt med koppar 1978. Tornets huv från 1889 lär anknyta till en medeltida form.

Kyrkans interiör uppvisar en rik blandning från skilda epoker. Till medeltiden hör valven med återstående kalkmålningar, samt dopfunten och det imposanta altarskåpet. 1600-talet representeras av norra sidoskeppets rikt snidade, före detta korskrank, de många epitafierna och gravhällarna, samt Posses gravkor som idag är utställningsrum. Från 1700-talet är altarringen och predikstolen, pärlgrå med förgyllda sniderier. Orgelläktaren och orgelfasad i nygotik kom på plats 1862.

Av 1904-05 års omgestaltning märks i första hand att gravhällar som förut låg i golvet flyttades upp på väggarna och att kalkstensgolv utlades. Från omgestaltningen 1949-51 är den slutna bänkinredningen, som ganska troget efterliknar den som fanns i kyrkan från 1600-talet fram till 1904. Något mindre historisk är bänkarnas färgsättning som utfördes 1994-95 enligt arkitekt Jerk Altons principer. Den harmonierar dock väl med interiören i övrigt.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön:

- Kyrkans medeltida murverk är omistliga, liksom bevarade kalkmålningar, altarskåp och dopfont
- Det före detta korskranket från 1628, idag placerat i norra sidoskeppet, är ett talande exempel på 1600-talets rika måleri- och snickerikultur, därtill ett av få bevarade i Västerås stift.
- Nicolai kyrka har kvar ovanligt många gravminnen från 1600- och 1700-talen, av stort lokalhistoriskt värde.
- Kyrkans fönster, med ramar av ornerat smidesjärn och blyinfattade rutor, är viktiga för byggnadens utseende, av stort byggnads- och hantverkshistoriskt värde.
- Gravvårdar av större kulturhistoriskt värde har klassats i dokumentation av Västmanlands läns museum 1997.

Redaktionella uppgifter

Inventeringsperiod: februari och augusti 2006

Fältinventering: Rolf Hammarskiöld, Västerås stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Rolf Hammarskiöld, efter samråd med referensgrupp utsedd av Västerås stift

Rapportsammanställning: Rolf Hammarskiöld, Västerås stift

Rapporten färdigställd: 2006-11-22

Källor och litteratur

Riksantikvarieämbetets antikvarisk-topografiska arkiv (ATA)

- Ihrfors, Eric: Westmannia sacra, handskrift färdigställd 1899-1902, baserad på församlingsarkivens handlingar från äldsta tid fram till omkring 1900
- Ritningar inför 1904-05 års ombyggnad, av arkitekt Fredrik Falkenberg
- Skriftväxling angående byte från järnplåt till kopparplåt på yttertak, 410/79

Västmanlands läns museums arkiv (VLM)

- Gravvårdsdokumentation Sankt Nicolai kyrkogård, redovisad i december 1997 av antikvarie Eivor Sandberg
- Rapport om byte från järnplåt till kopparplåt på kyrkans yttertak, 17/79, 1979-01-22
- Program inför 1994-95 års renovering, Alton arkitekter 1994-03-21, 1994-11-17
- Antikvarisk kontrollrapport om 1994-95 års renovering, 1995-11-20

Västerås stifts arkiv (VS)

- Västerås domkapitel E IV A: 1A, inventarium 9/11 1752
- Västerås domkapitel E IV A: 1 B, inventarium 1799
- Västerås domkapitel E V A: 11, ämbetsberättelse 1892
- Västerås domkapitel E V A, 11, ämbetsberättelse 1954
- Västerås domkapitel F III A: 11, protokoll från biskopsvisitation 1671
- Västerås domkapitel F III A: 29; inventarium i maj 1781
- Västerås domkapitel F III A: 35, inventarium 23/8 1878
- Västerås domkapitel F III A: 36, protokoll från visitation den 8-9/5 1886
- Västerås domkapitel F III A: 39, visitation 1/7 1899

Litteratur

Bergström, G: Arboga krönika, del II – Nyare tiden, Köping 1909, s 120-123

Bjurén, Gunnar: Heliga Trefaldighets kyrka 700 år/*Hembygdsföreningen Arboga Minne - årsbok 1985, s 102-118/* Arboga 1985

Björzell, E O: S:t Nicolai kyrka i Arboga/Västerås stiftsbok 1951

Boström, Erik: Medeltida kalkmålningar i Västmanlands län - en inventering /*Västmanlands fornminnesförening och Västmanlands läns museum - Årsskrift 1984/*

Dahlin, Otto: Konsekrationskorsen i Arbogas kyrkor/*Hembygdsföreningen Arboga minne - Årsbok 1962, s 15-17/*Arboga 1962

Golvlager och gravar i S:t Nicolai kyrka, av Anna Arnegård och Johan Anund – Riksantikvarieämbetet UV Uppsala rapport 1996:30

Hansson, Ernst: Arboga sockens historia – Köping 1953

Kilström, Bengt Ingmar: Sankt Nicolai kyrka i Arboga - Västerås stifts kyrkoberskrivningskommitté 1997

Lohmann, Jacob Benjamin: Arboga känning – ursprungligen tryckt hos Peter Jöransson Nyström 1737, överförd till modernt typsnitt av Rolf Liljhammar, Götlunda hembygdsförening 2001-07-03

Övriga tryckta källor

- Artikel om undervisningslokal, införd i Västmanlands läns tidning (VLT) 1967-03-02
- Artiklar om ny orgel i koret, införda i Folket 1969-09-06 1970-06-12
- Artikel om 1994-95 års renovering, införd i Bärgslagsbladet (BB) 1995-04-05
- Artikel om 2005 års orgelrestaurering, införd i Nerikes Allehanda (NA) 2005-02-01

Sammanställning av viktiga händelser för kyrkan, relaterade till källor

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1180-1200	Nybyggnad	Kyrkan uppfördes som enskeppigt långhus med ett vapenhus i söder. Murarna bestod mest av olika slags natursten (mest granit, men även sandsten förekommer) Tornet blev tillbyggt snart efter att långhuset stod klart. Det sträckte sig upp till det nuvarande partiet av tegel överst i dagens torn. Ett par smala dubbelfönster fanns högst upp i tornet på alla fyra sidor. Tornet var ursprungligen krönt med en huv med en kort spets (antas vara ganska lik den nuvarande). Kyrkporten var belägen på långhusets södra sida.		Hansson, s 245-246, 251
1358	Nybyggnad – kor och sidoskepp	Kyrkan hade utvidgats med ett större kor och ett sidoskepp i norr. Norra sidoskeppet var större då än nu. Återinvigning förrättades den 3 juni 1358 av biskop Magnus Augustoni. På västa gaveln upptogs två ingångar; en till mittskeppet och en till norra sidoskeppet		Dahlin, s 17 Lohman, s 56 Hansson, s 247
1415-25	Specifika inventarier - dopfunt	Kyrkans dopfunt, en så kallad nodfunt, har daterats till perioden 1415-1425. Funtens cuppa är elvahörnig, med rikt skulpterade, nonfigurativa mönster. Mellanstycket, <i>noden</i> , är utformat som en vulstig repstav.		Kilström, s 14
1450-1500	Ändring – ombyggnad, stomme Påbyggnad Nybyggnad – sidoskepp Arkitektur - bunden utsmyckning – måleri, interiör	Kyrkan utvidgades med ett sidoskepp i söder och sakristia i norr. Utbyggnaden medförde att södra sidans vapenhus till det yttre förenades med södra sidoskeppet (till det inre var dock vapenhuset genom murar åtskilda från kyrkorummet fram till 1600-talet) Tornet förhöjdes med tegelmurar, prydda med blinderingar. Valv på murade pelare slogs över mittskeppet, medan södra sidoskeppets valv förankrades i de samtidigt tillkomna väggarna. Troligen dekorerades kyrkorummets valv och väggar med muralmålningar, varav fragment idag återstår. Figurmålningar i valvets norra sköldbåge, dess undersida indelad i rektangulära fält, avgränsas uppåt och nedåt av korsblommebård. Varje fält upptas av en bild av ett kvinnligt helgon. ”figurmålningarnas konstnärliga kvalitet är inte särskilt hög”. Södra sidoskeppets figurmålning framställer helgongestalts, ornamental dekor bestående av cirklar med inskrivna sexuddiga stjärnor, målade i rött. Det västligaste valvet har sådana ornament såväl på slutstenen som på ribborna dekorativa formstenar, den näst västligaste endast på slutstenen. Färgerna är ljust rött och mörkt grönt. Vid återinvigningen målades två konsekrationsskors på södra väggen.		Boström, s 23-26 Dahlin, s 17 Hansson, s 248 Rehn, s 16
1510-20	Specifika inventarier - altarskåp	Altarskåp anskaffades, troligen ett tyskt arbete från Lübeck. Det består dels av skulpturer, dels av målningar. Skåpet har dubbla övre och nedre par dörrar. När dörrarna är stängda ses på de två övre dörrarna två helgonbilder, Sankt Erik och Sankt Martin. På de nedre dörrarna ses jungfru Maria med barnet, omgiven av Sankta Birgitta till höger och Katarina av Vadstena till vänster. När de övre dörrarna är öppna ses åtta bilder av Jesu lidande historia.		Hansson, s 253-258

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1527	Äldre kulturhistorisk inventering	Officiellt skiljdes stads- och landsförsamling åt 1527, då Gustav Vasa överlät den tidigare klosterkyrkan Heliga Trefaldighet åt staden och Nicolai tillföll landsförsamlingen.		Ahlberg, s 15 Bjurén, s 108
1628	Fast inredning – bänkinredning, korskrank	Ett nytt, rikt smyckat korskrank byggdes (finns kvar på annan plats i kyrkan) Ny bänkinredning installerades		VS: F III a; 3, visitation 1635
1631	Fast inredning – predikstol	Predikstol anskaffades, placerad mitt för gången. Den pryddes med utskurna bilder, däribland frälsaren, Petrus, Matteus, Markus, Lukas och Johannes, samt bokstäverna I H S. Bakom predikstolen sattes ryggstycken med Martin Luther och Philip Melanchton avbildade.	Bildhuggare Johan Mattzon	Bergström, s 120 Hansson, s 258 VS: F III a; 11, visitation 1671
1640-t	Nybyggnad – gravkor	Ett gravkor reserverat åt riksrådet Gustaf Posse blev utbyggt, genom en förlängning av södra sidoskeppet.		ATA: Ihrfors, s 262
1646	Arkitektur – bunden utsmyckning, måleri, interiör	Kyrkan rappades och vitlimmades, varvid de medeltida muralmålningarna troligen doldes.		VS: F III a; 11, visitation 1671
1649-50	Ändring – ombyggnad, stomme	Den södra ingången genom vapenhuset murades igen. Vapenhusets väggar borttogs och vapenhuset gjordes till en del av kyrkan Västra gavelns två portaler ersattes med en enda, större portal med fönster ovanför. Hökgoret förstörades, genom att östra gaveln ändrades till dagens tresidiga avslutning. Kyrktakets södra fall spånslogs på nytt och tjärades Predikstolen flyttades till hörnet mellan norra sidoskeppet och koret.		Bergström, s 120-121 Hansson, s 248 Lohman, s 56 VS: F III a; 11, visitation 1671
1650-52	Ändring – ombyggnad, torn	Tornets gamla spets togs ner och en högre spira restes istället. (Under pastor Vintrosius tid) Tornur installerades.	Anders Tornresare	Lohman, s 56-57
1660	Ändring – ombyggnad, fönster	Nya fönster med järngaller blev insatta Murarna lagades, kyrkorummets väggar rappades		VS: F III a; 11, visitation 1671
1682	Ändring – ombyggnad	Gråstenstrappa murades till tornet		Hansson, s 246
1736	Fast inredning – orgel	11-stämmigt orgelverk installerades, skänkt av familjen Posse (som innehade gravkoret söder om hökgoret)		Lohman, s 58 VS: E IV a; 1a, visitation 1752
1744	Fast inredning – orgel	Orgelverket utökades med en vox virgina.		VS: E IV a; 1a, visitation 1752
1750	Vård/underhåll	Den 26/2 1750 svepte en västlig storm över staden och bröt tornspiran. Hjärtstocken vek sig och stöden sprang sönder. Spiran lossnade vid foten och höjde sig från västra murkrönet. Byggmästare Johan Höllén kallades, gick under stormen upp i tornet och fäste spiran vid murkrönet. Efter stormen fäste han en lina kring översta tornspetsen. Linans andra ände fastsattes sedan mitt på spiran, vid krökningen, spelades rätt och lagades.	Byggmästare Johan Höllén, Arboga	Hansson, s 251

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1746-51	Vård/underhåll – stomme Ändring – ombyggnad, fönster	Södra sträckmuren förstärktes Kyrkans fönster förstörades och ett nytt togs upp på korets norra sida. Elva nya fönsterbågar tillverkades på Jäders bruk, till en kostnad av 600 daler. (De gamla järnbågarna i kyrkans fönster såldes som vrakjärn tillsammans med skrot från kyrkans urverk.) Skranket mellan kor och kyrkorum borttogs och återanvändes runt en dopfont i sydväst. Samtidigt med att skranket borttogs höjdes korets golv.		Hansson, s 248-249, 251
1751	Fast inredning – altarring, altarskåp	Altarskåpets dörrar försågs med nya gångjärn och förbättrades även i övrigt. Ny altarring av trä tillkom, marmorades		VS: E IV a; 1a, visitation 1752
1752	Ändring – ombyggnad, fönster	En fönsteröppning togs upp i sakristian, som förut var utan fönster. Innanför sattes ett galler.		VS: E IV a; 1a, visitation 1752
1763	Nybyggnad	Benhus/bårhus uppfördes på kyrkogården		VS F III a: 29; Inventarium 1781
1764	Ändring – ombyggnad, stomme	Nya ljudluckor togs upp		VS F III a: 29; Inventarium 1781
1767	Vård/underhåll – interiör	Kyrkorummets valv och väggar vitlimmades		VS F III a: 29; Inventarium 1781
1770	Vård/underhåll – exteriör	Kyrkans fasadmurar lagades och yttertaget spånslogs på nytt		VS F III a: 29; Inventarium 1781
1773		Gravsättning i kyrkan förbjöds (för att hejda spridningen av tyfus och scharlakansfeber)		
1795	Vård/underhåll – exteriör	Långhustaketets norra sida spånslogs och tjärades på nytt		VS: E IV a: 1b inventarium 1799
1782	Fast inredning – orgel	Orgelverket förbättrades		VS: E IV a; 1b, inventarium 1799
1785	Fast inredning – predikstol	Kyrkorådet beställde en ny predikstol av fabrikör Jonas Holmin i Köping (kostnad 7 500 d kmt)		Hansson, s 259
1786	Fast inredning – läktare	Orgelläktaren byggdes ut till kyrkans yttersta pelare		VS: E IV a; 1b, inventarium 1799
1788	Fast inredning – predikstol	Ny predikstol invigdes, kyrkans alltjämt befintliga. Den var ursprungligen målad med ljusgrå ”pärlfärg”	Bildhuggare Jonas Holmin, Köping	VS: E IV a; 1b, inventarium 1799
1790	Ändring – ombyggnad, interiör	Innanför ytterdörrarna byggdes vindfång, ”dragkurar”, med fönster samt dörrar målade med blå marmoreringsfärg.		VS: E IV a; 1b, inventarium 1799

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1797	Ändring - kyrkogård	Nya kyrkogårdsmurar byggdes		VS: E IV a; 1b, inventarium 1799
1799	Äldre kulturhistorisk inventering	Vid visitation den 12/6 1799 konstaterades att kyrkans gamla predikstol (1631) ”fanns ännu i förvar, men åstundades få den försäld”		VS: E IV a; 1b, inventarium 1799
1803	Ändring – ombyggnad, interiör	Högekorets gravar fylldes igen och ett brädgolv lades ovanpå. Koret blev därigenom upphöjt		VS: E IV a; 1b, inventarium, 1816
1812	Vård/underhåll – exteriör	Taket reparerades och tjärströks.		VS: F III a; 35, Inventarium 23/8 1878
1817	Ändring – ombyggnad, fönster	Kyrkans elva fönsteröppningar fick nya blyinfattade rutor, vilka insattes i befintliga ramar av smidesjärn från 1746-51		VS: F III a; 35, Inventarium 23/8 1878
1851	Vård/underhåll – exteriör	Taket reparerades och tjärströks.		VS: F III a; 35, Inventarium 23/8 1878
1857	Vård/underhåll – exteriör	Taket reparerades och tjärströks.		VS: F III a; 35, Inventarium 23/8 1878
1862	Fast inredning – orgel	Nytt orgelverk installerades på en för ändamålet nybyggd läktare. Orgelfasaden utformades i nygotik	E A Setterquist, Örebro	VS: F III a; 35, Inventarium 23/8 1878
1867	Vård/underhåll – exteriör	Taket reparerades och tjärströks. Tre fönster fick trådluckor för luftväxlingens skull.		VS: F III a; 35, Inventarium 23/8 1878
1876	Teknisk installation - värme	Kyrkorummet fick för första gången värmekällor, genom installation av en Gurneys ugn.		VS: F III a; 35, Inventarium 23/8 1878
1878	Vård/underhåll – exteriör	Taket reparerades och tjärströks.		VS: F III a; 35, Inventarium 23/8 1878
1886	Äldre kulturhistorisk inventering	Inventariet som upprättades till biskopsvisitationen den 8-9/5 1886 redovisade att ”kyrkan befinner sig i allmänhet i dåligt skick, men har nu blivit något uppsnyggad genom vitstrykning invändigt”		VS: F III a: 36, visitation 1886
1887-88	Ändring – ombyggnad, tak	Byte från spån till falsad plåt vid omläggning av långhusets tak		VS: E V A; 11, ämbets - berättelse 1892

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1889	Rivning Ändring – ombyggnad, torn	Vid häftig storm den 25/1 1889 nedstörtade tornets spetsiga spira och skadade även en stor del av långhusets nylagda plåttak. Istället byggdes nuvarande huv, som utseendemässigt antas ligga närmare den som ursprungligen funnits.	Lektor Källström, Örebro	Hansson, s 251-252 VS: E V A; 11, ämbets - berättelse 1892
1899	Äldre kulturhistorisk inventering	Inventariet som upprättades till biskopsvisitationen den 1/7 1899 redovisade att kyrkorummet liksom vid förra visitationen var i stort behov av upprustning. Endast sakristian hade blivit reparerad.		VS: F III a 39, visitation 1/7 1899
1904-05	Ändring – ombyggnad, interiör	Nytt stengolv blev inlagt, på underlag av cement Öppen bänkinredning byggdes Vattenburen centralvärme infördes. Trappor byggdes från kyrkorummet till västra läktaren I södra sidoskeppets bakre del inrättades en dopplats, inramad med det före detta korskranket från 1628 Glasade vindfång byggdes	Arkitekt Fredrik Falkenberg Lektor Källström, Örebro Bygglidare A Narfström, Jäders bruk	ATA: Ritningar 1904-1905 Bergström, s 252-253 Kilström, s 7
1935	Fast inredning – orgel	Läktarorgeln genomgick stor ombyggnad	Åkerman & Lund	Hansson, s 260
1949-51	Ändring – restaurering, interiör Fast inredning – bänkinredning Teknisk installation – el	Stor förnyelse i två och ett halvt års tid, efter program av arkitekt Ove Leijonhufvud, som även ledde arbetena. Kyrkorummets valv och väggar lagades/avfärgades Återfunna medeltida målningar frilades och restaurerades: tre konsekrationsskors, figurframställningar i mittskeppets västligaste travé (i norra sköldbågen och på pelaren öster härom) och ornamentala valv- och väggdekor i södra sidoskeppet (på en av pelarna). Altaret grönmarmorades Bänkinredningen byggdes om, fick fasader som färgsattes i en grågrön nyans Elektrisk uppvärmning installerades. Ny belysning installerades Kyrkan återinvigdes den 18/3 1951 av biskop J Cullberg.	Arkitekt Ove Leijonhufvud, Byggmästare Östling Konservator Sven Dahlén, Murarmästare Gustaf Johansson, Älvkarleby Kraftverks distributions - kontor	VS: E V A, 11, visitation 1954 Boström, s 23-25 Hansson, s 265-266
1967		Lokal för konfirmandundervisning iordningställdes i kyrkorummets nordvästra hörn (borttagen nu)		
1969-70	Fast inredning – orgel	Kororgel installerades i södra sidoskeppet		Folket 1969- 09-06 1970- 06-12
1978	Ändring – ombyggnad, tak	Yttertaket lades om – byte från järnplåt till koppar		ATA 410/79 VLM 17/79, 1979-01-22

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1994-95	Ändring – restaurering, exteriör och interiör	<p>Tornets plåttak sågs över och lagades</p> <p>Takstolarna förstärktes, ett omfattande arbete</p> <p>Takfotslistor reparerades</p> <p>Fasadmurarnas fogar lagades (cement borttogs) med kalkbruk och avfärgades</p> <p>Fönstren renoverades</p> <p>Ingångsdörrar tätades och målades engelskt röda på utsidan, ockragula invändigt</p> <p>Framför västra ingången höjdes marknivån ca 8 cm för att få bättre tillgänglighet för rörelsehindrade.</p> <p>Nya solbänkar av plåt monterades framför fönstren</p> <p>Vapenhuset avdelades med ett glasparti</p> <p>Valven lagades och omkalkades (bruten vitockra)</p> <p>Bänkinredningen ommålades med tempera och fick då sin nuvarande färgsättning</p> <p>Trägolvet slipades och oljades</p> <p>Bänkar borttogs i västra delen, för att ge plats åt nya funktioner (kyrkkaffe mm)</p> <p>Norra sidoskeppet inreddes till kapell med lösa stolar</p> <p>Ett flyttbart bordsaltare byggdes, normalt placerat i norra sidoskeppet</p> <p>Det före detta korskranket (1628) flyttades från södra till norra sidoskeppet</p> <p>Ett äldre murat altare frilades</p> <p>Altarringen gjordes delbar</p> <p>Altaruppsatsen rengjordes av konservator</p> <p>Anslutning till det kommunala fjärrvärmenätet skedde. (Kyrkorummet värms med vattenburna fläktelement.)</p> <p>Nya VA-ledningar installerades i kyrkan, ett arbete som krävde arkeologisk förundersökning. Fem gravar dokumenterades</p> <p>Kyrkorummet återinvigdes av biskop Claes-Bertil Ytterberg Palmsöndagen den 9 april 1995</p>	Jerk Alton arkitektkontor AB	VLM: Alton program 1994-03-21, 1994-11-17 Kontroll - rapport 1995- 11-20 BB 1995-04- 05
2005	Fast inredning - orgel	Läktarorgeln återställdes till spelbart skick efter genomgripande restaurering.	Monica och Tomas Svenske	NA 2005-02- 01
2006	Vård/underhåll	Vård- och underhållsplan upprättades för Nicolai kyrka	Arkitekt Sven- Erik Nylander	